

UDK 811.163.42“19“
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 28. III. 2019.
Prihvaćen za tisak 15. IV. 2019.
<https://doi.org/10.31724/trihj.45.1.1>

Borko Baraban

Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
Ulica kralja Petra Svačića 1/f, HR-31000 Osijek
bbaraban@unios.hr

Željko Jozić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
zjozic@ihjj.hr

ČASOPIS NAŠ JEZIK U KONTEKSTU HRVATSKOGA JEZIKOSLOVLJA PRVE POLOVICE 20. STOLJEĆA¹

U radu se, prvi put u kroatističkom, ali i općelingvističkom kontekstu, usporedno prikazuju tematski i razradbeni okviri dvaju po mnogočemu oprečnih jezikoslovnih časopisa (*Naš jezik*, Beograd, i *Hrvatski jezik*, Zagreb) potkraj 30-ih godina prošloga stoljeća u kojima se zrcali težnja jezičnomu unitarizmu beogradskoga časopisa s jedne strane i jezikoslovno utemeljen otpor takvim nastojanjima s hrvatske strane. Jezikoslovni članci objavljeni u *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.) i oni u *Našem jeziku* pokazuju sasvim suprotna opredjeljenja dvaju jezikoslovnih centara. Časopisni su suradnici *Hrvatskoga jezika* (1938. – 1939.) u svojim radovima nastojali isticati hrvatske posebnosti i tako očuvati prirodan razvoj hrvatskoga književnog jezika (usuprot nasilnomu ujedinjavanju na svim jezičnim razinama), a suradnici *Našega jezika* u svojim su temama uglavnom težili postizanju čistoće našega jezika (pritom misleći na srpski jezik), a ta je čistoća podrazumijevala odbacivanje brojnih hrvatskih jezičnih posebnosti u cilju postizanja jedinstva.

1. Uvodno

Poznata je jezičnopovijesna činjenica da je uz Belićeve časopis *Naš jezik* (1932. – danas) supostojao Ivšićev časopis *Hrvatski jezik* (1938. – 1939.), no bitno je osvijetliti sociopolitički kontekst njegova nastanka kao i nastojanja koja su ča-

¹ Ovaj je rad dijelom neobjavljenoga doktorskog rada Borka Barabana (2015.), ali je u ovoj inačici dopunjen sautorskim promišljanjima.

sopisni suradnici htjeli ostvariti pišući o jezičnim temama u cilju provođenja jezičnoga izjednačivanja.

U ovom će se radu časopis *Naš jezik* opisati s dvaju gledišta. Prvo označava smještanje časopisa u sociopolitički i jezičnopovijesni okvir prve polovice 20. stoljeća u kontekstu njegove namjene, a drugo je opis i usporedba istih jezikoslovnih tema objavljenih i u časopisu *Naš jezik* i u časopisu *Hrvatski jezik* (1938. – 1939.) kako bi se prikazao pomak, tj. odmak, ali i moguće sličnosti u promišljanjima časopisnih suradnika *Hrvatskoga jezika* (1938. – 1939.) u odnosu na promišljanja prisutna u radovima Belićevih časopisnih suradnika. U obzir su uzeti radovi objavljeni u prvih šest godišta časopisa, tj. radovi nastali u razdoblju od 1932. do 1939. jer godine 1939. prestaje izlaziti časopis *Hrvatski jezik*.

Kada je riječ o sociopolitičkom i jezičnopovijesnom okviru, zajednička se država južnih Slavena, ali i brojnih drugih etničkih i vjerskih skupina od svojih početaka, točnije 1. prosinca 1918., nalazila u dubokoj političkoj, gospodarskoj, ali i jezično-kulturnoj krizi, a najnižu je točku dosegla nakon skupštinskoga atentata na hrvatske zastupnike 20. lipnja 1928. godine.² Nova vlada na čelu s Antonom Korošecom nastojala je promijeniti zatečeno stanje, ali bezuspješno. Dana 28. prosinca 1928. Korošec raspušta vladu, a već 6. siječnja 1929. kralj uvodi samovladu, ukida Vidovdanski ustav donesen 28. lipnja 1921.,³ raspušta skupštinu i zabranjuje političke stranke (Čulinović 1961: 8). Riječ je o Šestosiječanjskoj diktaturi⁴ koja je postojeću krizu još više produbila, a pretpostavljeno rješenje o konkretnoj ravnopravnosti triju naroda odgodila.

² Dodatno ju je pojačala smrt Stjepana Radića 8. kolovoza 1928.

³ Vidovdanski je ustav podrazumijevao jedinstveni upravni aparat, tj. velike ovlasti kralja koji imenuje vladu i članove suda, proglašava zakone, ima pravo raspustiti skupštinu, zatim upravljanje iz Beograda, jedinstven teritorij kojim se ukidaju povijesni entiteti i uspostavljaju oblasti (Pavličević 2000: 345). U njemu se spominje jedan narod s tri imena i tri plemena, a time se izrijekom govori o nacionalnom unitarizmu i ideologiji kojom je ozakonjeno nacionalno ugnjetavanje i unitarističko ustrojstvo države.

⁴ Šestosiječanjska diktatura podrazumijeva razdoblje samovlade kralja Aleksandra I. Karađorđevića od 6. siječnja 1929. do 3. rujna 1931. Diktatura je započela Aleksandrovim proglasom o ukidanju Vidovdanskoga ustava i raspuštanju Narodne skupštine, donošenjem ukaza o sastavljanju nove vlade na čelu s generalom P. Živkovićem, proglašenjem Zakona o kraljevskoj vlasti i o vrhovnoj upravi, Zakona »o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi«, Zakona »o državnom sudu za zaštitu države« i Uredbe za izvršenje Zakona o Državnom sudu za zaštitu države. Tim zakonima i uredbama bio je ukinut ustav, raspuštena Narodna skupština, uvedena apsolutistička vladavina, zabranjen rad svim političkim strankama i udrugama s nacionalnim obilježjima, zabranjena sloboda govora, uvedena cenzura, zabranjena uporaba narodnoga imena i dr., a sva se politička moć koncentrirala u kraljevim rukama. Na temelju Zakona »o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja« kralj Aleksandar Kraljevinu je SHS preimenovao u Kraljevinu Jugoslaviju i podijelio ju na devet banovina (prostorno manja, deseta banovina, bila je Uprava grada Beograda) koje su svojim granicama negirale povijesne državnopravne entitete. (Šestosiječanjska diktatura 2019).

„Istodobno s pokušajima rješenja nagomilanih političkih problema, među kojima je središnji bio »hrvatsko pitanje«, sazvana je pravopisna komisija sa zadatkom da ukloni razlike između hrvatske i srpske inačice fonološkoga pravopisa te tako pravopisno ujedini hrvatski i srpski jezik.” (Samardžija 1997: 168).

U takvom se ozračju zabrana i diktature, a u skladu s nepovoljnom jezičnom stvarnosti, simptomatično započinje, kao nikada prije, upotrebljavati posvojna zamjenica *naš* pa se tako javljaju sintagme poput *naša* umjetnost, *naš* narod, *naša* književnost ili pak *naš* jezik. Stanje iz 1929. nije se promijenilo ni 3. rujna 1931. kada je donesen Ustav Kraljevine Jugoslavije.

Ustav iz 1931. prenosi članak o jeziku iz Vidovdanskoga ustava u kojem je službeni jezik „srpsko-hrvatsko-slovenački”, ali unatoč zajedničkomu pravopisu, nastalom kao rezultat *Pravopisnoga uputstva* iz 1929., u jeziku je i dalje bilo mnogo razlika i posebnosti, uglavnom politički nepoželjnih, koje je očito trebalo ukloniti kako bi *naš* jezik postao zaista „jedan i jedinstven”.

Dana 15. studenoga 1931. u Društvu za srpski jezik i književnost u Beogradu održao je Pavle Popović predavanje o kvarenju i čišćenju književnoga jezika u kojem je istaknuo da jezik nikada nije bio ugroženiji, da je prepun pogrešaka, posuđenica, netočnih padeža i sintaktičkih veza:

„Niko se ne stara za jezik; niko ne čuva njegovu čistotu; niko se ne brine protiv njegova kvarenja.” (prema Samardžija 2012: 183).⁵

Na njegove su riječi zabrinutosti reagirali slušatelji koji su zaključili da bi trebalo osmisliti organiziranu skrb o čistoći našega jezika, pa je tako samo dva dana nakon predavanja započeta u beogradskom dnevniku *Pravda* anketa⁶ o stanju jezične čistoće i pravilnosti u kojoj su sudjelovala trojica hrvatskih filologa te desetak srpskih jezikoslovaca, književnika i srednjoškolskih profesora (Pranjковиć 2010: 45). Tako se među prvima oglasio pravnik i političar Dragoljub Arandelović koji se izravno založio za obranu srpskoga jezika.⁷ Osim Arandelovića o je-

⁵ Riječ je o navodu iz teksta naslovljenoga *G. Pavle Popović o današnjem književnom jeziku* koji je objavljen u *Pravdi* 16. studenoga 1931.

⁶ Anketiranje je bilo vrlo popularno kao demokatičan postupak pribavljanja stručnoga mišljenja, a kao primjer može poslužiti već Klun-Karadžićeva anketa iz 1858., anketa slovenskoga dvomjesečnika za znanosti i kulturu *Veda* iz 1912., a posebno Skerlićeva iz 1913. godine.

⁷ Riječ je o Arandelovićevu radu *U odbranu srpskog jezika*, *Pravda*, god. XXVII., br. 321, 18. studenoga 1931., str. 1.

zičnoj su čistoći i pravilnosti pisali Jaša Prodanović,⁸ Milan Bogdanović,⁹ Momčilo Nastasijević, Bogdan Popović,¹⁰ Dušan Nikolajević,¹¹ Živko N. Stefanović,¹² Gavriilo Jovanović,¹³ Aleksandar Belić,¹⁴ Milivoje Pavlović,¹⁵ a objavljena su mišljenja i trojice hrvatskih filologa: Tome Maretića,¹⁶ Đure Šurmina¹⁷ i Stjepana Bosanca.¹⁸ Neizostavno je spomenuti i veliki razgovor s Pavlom Popovićem¹⁹ kojim je anketa završena (Samardžija 2012: 183–184).²⁰

Nakon otprilike pola godine od završetka Pravdine ankete izišao je 1932. godine prvi broj časopisa, mjesečnika, *Naš jezik*. Časopis je odlukom Ministarstva prosvete preporučan svim školama u državi temeljem mišljenja Glavnoga Prosv(j)etnog sav(j)eta od 21. svibnja 1932. U uređivačkom su odboru časopisa bili Dragutin Kostić, Miloš Ivković, Gliša Elezović, dr. Miloš S. Moskovljević, dr. Branko Miletić, dr. Dušan Vušović, dr. Radomir Aleksić, dr. Petar Đorđić i Radosav Bošković,²¹ a u ime beogradskoga *Lingvističkog društva* potpisivao ga je Aleksandar Belić.²²

Uredništvo se čitateljstvu u prvom broju časopisa obratilo programskim uvodom *Naša reč*²³ u kojem ističe da se odavno osjeća potreba za časopisom u kojem bi se raspravljalo na razumljiv i široj publici pristupačan način o osobinama našega književnog jezika te da ta potreba nikada nije bila „tako velika kao danas” (*Naš jezik*, god. I., br. 1, str. 1.). Uredništvo se izrazito pozitivno izjašnjava i o tadašnjoj državotvornoj zajednici:

⁸ *Mišljenje g. Jaše Prodanovića*, Pravda, br. 323, 20. studenoga 1931., str. 2.

⁹ *Šta kažu g. Milan Bogdanović i g. Momčilo Nastasijević*, Pravda, br. 326, 23. studenoga 1931., str. 2.

¹⁰ *Razgovor sa g. Bogdanom Popovićem*, Pravda, br. 327, 24. studenoga 1931., str. 1.

¹¹ *O današnjem književnom jeziku*, Pravda, br. 341, 8. prosinca 1931., str. 2.

¹² *O današnjem književnom jeziku*, Pravda, br. 331, 28. studenoga 1931., str. 1.

¹³ *O našem književnom jeziku*, Pravda, br. 336, 3. prosinca 1931., str. 1. – 2.

¹⁴ *Profesor g. dr. Aleksandar Belić o čuvanju našeg književnog jezika*, Pravda, br. 322, 19. studenog 1931., str. 1.

¹⁵ *Stanje našeg književnog jezika. Mišljenje g. dr. Milivoja Pavlovića*, Pravda, br. 344., 11. prosinca 1931.; br. 345, 12. prosinca 1931., str. 3.

¹⁶ *Zagrebački naučnici o našem književnom jeziku. Mišljenje našeg najstarijeg filologa g. dr. Tome Maretića*, Pravda, br. 328, 25. studenoga 1931., str. 1.

¹⁷ *Mišljenje profesora g. dr. Đure Šurmina*, Pravda, br. 329, 26. studenoga 1931., str. 2.

¹⁸ *Zagrebački naučnici o našem književnom jeziku. Dr. Stjepan Bosanac, rektor Visoke Pedagoške škole u Zagrebu*, Pravda, br. 338, 5. prosinca 1931., str. 5.

¹⁹ *G. Pavle Popović: Ova je anketa pokazala da je naše javno mišljenje zdravo i da su mu dosadile ekstravagancije koje se uvlače u naš književni jezik*, Pravda, br. 346, 13. prosinca 1931., str. 5.

²⁰ Svi se navedeni radovi preuzimaju iz Samardžija 2012.

²¹ Od drugoga se godišta u impresumu pojavljuje ime Miodraga S. Lalevića, a u sedmom je godištu umjesto Dušana Vidovića članom postao dr. Jovan L. Vuković. Tajnik je uredništva bio R. Aleksić. (Samardžija 2012: 185).

²² Riječ je o takozvanoj staroj seriji časopisa *Naš jezik* koja je izlazila od 1932. do 1941. Nova je serija časopisa započela s izlaženjem 1950. godine, a izlazi i danas.

²³ *Naš jezik*, god. I., br. 1, str. 1. – 3.

„Naš se narod oslobodio i ujedinio, i tako se jedno drugom približilo ono što je ranije bilo vekovima odvojeno” (*Naš jezik*, god. I., br. 1, str. 1.),

a u skladu s tim i o ujedinjenju u književnome jeziku koje će na kraju, kako je posebice istaknuto, dati pozitivne rezultate.

No pravi je program časopisa izložen u članku A. Belića *Srpskohrvatski književni jezik*, u kojem se izlaže u kakvom je stanju *naš jezik*, ali se predlažu i načini kako ga stručnim radom „dovesti do toga da bude jedinstven i u skladu sa savremenim potrebama.” (Samardžija 2012: 185). Članak započinje pozivanjem na Vuka Karadžića i Ljudevita Gaja, kojima je pridružena odrednica tvorca našega književnog jezika i pravopisa, s napomenom da su se Karadžićeve ideje ipak mogle češće čuti. Njegove su se pak misli o jedinstvenom jeziku najbolje mogle čuti godine 1850. na Bečkom književnom dogovoru gdje je Karadžiću dodijeljen zadatak napisati pravila za južno narječje, tj. ijekavske štokavske govore koje je trebalo postati zajedničkim književnim jezikom. U cijelom se članku ističe Karadžićev jezikoslovni ugled te se poziva na veličanje Karadžića kao „oca suvremenoga našeg književnog jezika”. Usuprot su takvim promišljanjima ona u članku *Hrvatski književni jezik*,²⁴ objavljenom u *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.), u kojem Ivšić izrijeком naglašava da je pogrešno misliti da hrvatskoga štokavskog književnog jezika ne bi bilo bez Vuka Karadžića ili tvrditi da su Hrvati uzeli srpski književni jezik te zaključuje da je suvremeni hrvatski književni jezik samo organski nastavak onoga književnog jezika što su ga Hrvati imali i prije Karadžića, a neizostavno je naglasiti da tako misli i sam Karadžić:

„I naš Dositije mjesto ostaloga dokazivanja da valja za Srbe Srpski pisati, ili barem uz ono, mogao je slobodno kazati da se ugledamo na braću svoju zakona Rimskoga. Istina da ni oni svi nijesu pisali dobro i lijepo, kao ni u nas sad što se ne piše; ali su mnogi pisali tako čisto i dobro, da im jezik i mi danas možemo uzeti za ugled, i da je u ostalijem Slavenskijem narodima teško naći spisatelja onoga vremena koji bi se njima mogli isporučiti. Svima je našijem književnicima poznat Reljkovićeve Satir i Došenova Aždaha sedmoglava, koje su knjižice i našijem slovima preštampane.”²⁵ (prema Ivšić 1938: 35).

²⁴ *Hrvatski jezik*, god. I., 1938., str. 33. – 39.

²⁵ Izvorni se navod nalazi u *Skupljenim gramatičkim i polemičkim spisima* Vuka Stef. Karadžića III, 1896., str. 259. – 260.

Izlaskom prvoga broja *Našega jezika* (1932.) započele su neizostavne reakcije s hrvatske strane jer glavna je zadaća časopisa bila, kako ističe uredništvo, „(...) da pomognemo, koliko možemo, da ono što je u njihovu pisanju najljepše i najjezgrovitije ovlada celim našim narodom” (*Naš jezik*, god. I., 1932: 98) – što je značilo da iz jezika treba uklanjati sve nepoželjne barbarizme.²⁶ Prvo se u *Obzoru* oglasio Jozo Dujmušić želeći upozoriti na loš jezik kojim uredništvo i suradnici *Našeg jezika* žele „čistiti” jezik:

„U prvom broju do strane 12. uključivo ima toliko barbarizama, da ih više nijesam mogao bilježiti za ovaj mali prikaz.” (Dujmušić 1932: 2).

Ubrzo nakon njega oglasio se i Blaž Jurišić pišući u *Nastavnom vjesniku* o pravoj namjeri časopisa *Naš jezik*, tj. o svjesnom i namjernom širenju beogradskoga žargona,²⁷ ali i tuđica, arhaizama, rusizama i gramatičkih nepravilnosti:

„Da ‘Naš jezik’ malo mari za čistoću jezika, vidi se iz njegova prvog broja, koji je pun tuđih riječi, arhaizama, rusizama, pače i gramatičkih nepravilnosti. Tako se na pr. pretplata šalje *administraciji*, a rukopisi *sekretaru* uređivačkog odbora...” (Jurišić 1931/1932: 241).

Na postavljena mu je pitanja u članku uredništvo *Našega jezika* odgovorilo nedosljednim obrazlaganjima i opravdavanjem jezičnih dvojba,²⁸ tako da je Jurišić s lakoćom i

„vrlo smireno pobio dokaze u svih deset pitanja koja je uredništvo ‘Našega jezika’ izložilo u svome odgovoru.”²⁹ (Samardžija 2012: 188),

ali i naglasio kako „hrvatski narod nije ničija pokrajina”, već brani svoj književni jezik odbijajući nametanje onoga što ne valja (Jurišić 1932/1933: 53). U negativnom se kontekstu o Blažu Jurišiću očitovale uredništvo *Našega jezika* i u članku naslovljenom *Šta mi hoćemo?* (*Naš jezik*, god. I., sv. 4., str. 97. – 100.):

²⁶ Kada je riječ o nepoželjnim barbarizmima, istraživanje u ovom radu potvrdilo je da je riječ ponajviše o kroatizmima.

²⁷ Desetak godina prije izlaska prvoga broja *Našega jezika* napisao je Nikola Andrić šest članaka pod zajedničkim naslovom *Beograd nam kviri jezik* (*Obzor*, 11. ožujka – 25. travnja 1923.) u kojima upozorava na primjere nametanja srpskoga jezika na štetu hrvatskoga. Na osnovi je tih članaka nastala rasprava *Koje nam beogradske riječi ne trebaju*, objavljena u VIII. knjizi *Kola*, god. 1927., str. 271. – 284.

²⁸ Uredništvo je Jurišiću odgovorilo osvrtnom *Šta mi hoćemo?* (god. I., br. 4, str. 97. – 100.), ali i detaljnom raščlambom konkretnih prigovora jeziku *Našega jezika* u članku *Nekoliko načelnih pitanja*, objavljenom u dva dijela (god. I., br. 4 i 5, str. 100. – 110., 129. – 143.).

²⁹ Riječ je o Jurišićevu članku *Sve je dobro, što oni napišu*, *Nastavni vjesnik*, knj. XLI. (1932./1933.), str. 52. – 65.

„Ali se ne misli svugde tako! Iz jednoga časopisa, koji nosi lep naziv ‘Nastavni vjesnik’, nama dosada nepoznata veličina na polju naše filologije, d-r Blaž Jurišić podmeće sasvim bezobraznim načinom, i dobacuje, sa neobičnom razmetljivošću: da naš časopis ‘nastoji u stvari da proširi na ceo naš narod onaj beogradski žargon kojemu je u anketi beogradske štampe odrekao pravo na takvo širenje čak i g. Tomo Maretić, inače oduševljeni pobornik jezičnog jedinstva.’” (*Naš jezik*, god. I., sv. 4., str. 98. – 99.).

Glavni je razlog kritičkim osvrtima, smatra Pranjković (2010: 46), bio u tome što su u časopisu već od samoga početka bili učestali članci, osvrti i bilješke o hrvatskim jezičnim posebnostima, ponajviše leksičkim, koje su se određivale kao provincijalne, pokrajinske, dijalektalne, kao „veštačke tvorevine”, novotvorenice ili zastarjelice, kao riječi stranoga podrijetla i sl.³⁰

Osim hrvatskih filologa koji su sudjelovali u anketi o stanju jezične čistoće i pravilnosti, bilo je i časopisnih suradnika s hrvatske strane. Neki su od njih, poput Tugomila Ujčića (1937: 79–84), pisali na štetu hrvatskih jezičnih posebnosti, dajući prednost riječima poput *časovničar*, *pojasar* ili pak *naučnik* usuprot hrvatskim istovrijednicama *urar*, *remenar* ili *znanstvenik*, ali bilo je i onih (nehrvatskih) jezikoslovaca koji su nastojali realno pristupati leksičkim i stilskim posebnostima hrvatskoga književnog jezika, poput Radoslava Boškovića (1934/1935: 277–282), koji je, iako nedvosmisleno unitaristički inspiriran, uglavnom korektan priznajući da je diferencijacija beogradskoga i zagrebačkoga „književnog” jezika gotova stvar, navodeći zatim velik broj primjera uglavnom na leksičkoj razini (npr. *urota – zavera*, *zdvojnost – oćajanje*, *vlak – voz*, *uvjet – uslov*, *obnašati – vršiti*, *dojam – utisak* itd.). Bošković također utvrđuje da Hrvati u velikome broju slučajeva upotrebljavaju domaću riječ (ili bar onu koju smatraju domaćom) ondje gdje je u Srba uobičajena tuđica, npr. *pristojba – taksa*, *tvrtka – firma*, *pohrana – depozit*, *glazba – muzika*, *streljivo – municija*, *brojka – cifra*, *ljekarna – apoteka*, *tisak – štampa* itd.).

U stalnoj časopisnoj rubrici *Jezičke pouke* zapisano je najviše nepoćudnih, dakako hrvatskih, riječi, a rubrika je u prvom broju prvoga godišta najavljena na sljedeći način:

³⁰ U časopisu *Naš jezik* redovito je ispisivana rubrika *Jezičke pouke* u kojoj su se uglavnom objavljivali leksički savjeti na štetu hrvatskih jezičnih posebnosti.

„Za ovaj odeljak saradnici ovoga časopisa slaće jezičke greške gde ih nađu u tekućoj književnosti sa tačnom oznakom knjige, časopisa ili dnevnog lista; ali će obrađivači tih beležaka saopštavati na ovom mestu samo greške, kad je potrebno i u celom navodu, ali neće pominjati ni knjigu, ni časopis ili dnevni list u kojem je greška zabeležena, ni lice od kojega je potekla. Za redakciju je glavno da se greška popravi...” (*Naš jezik*, god. I., 1932: 28).

U rubrici su zabilježene riječi poput *dostatan*, *točka*, *dojam*, *uporaba*, *nogomet*, a promatra ih se jednako pogrešnima kao i primjere u kojima su razvidna „banalna ogrešenja o standardni jezik” (Pranjeković 2010: 47): *nekoliko deteta* (god. I. 1932: 88), *njemi klavir* (god. I. 1932: 186), *htjeo* (god. VI. 1939: 173). Najviše je pak „pogrešnih” riječi onih koje su i tada bile i danas jesu obične riječi hrvatskoga književnog jezika, ali su bile označene kao provincijalizmi, pokrajinske riječi ili dijalektizmi. Te se, većinom leksičke, nepoćudnice mogu prikazati tablično, prema podjeli I. Pranjekovića (2010: 47–52):

provincijalizmi	pokrajinske/dijalektalne riječi	kovanice, „veštačke tvorevine”, šulekizmi	arhaizmi	barbarizmi (bohemizmi)	germanizmi	rusizmi
<i>ladanje</i> ³¹	<i>četvero, petero</i>	<i>sveučilište</i>	<i>glede</i>	<i>tajnik</i>	<i>poduzeti</i>	<i>obitavati</i>
<i>poštivati</i>	<i>uporaba</i> ³²	<i>brzjav</i>	<i>nitko, tko</i>	<i>dostatan</i>	<i>najaviti</i>	<i>točka/točan</i> ³³
<i>kralježnica</i>	<i>poredati</i>	<i>nogomet</i>	<i>sol</i>	<i>dojam</i>	<i>dvojba</i>	<i>kist</i>
<i>posuda</i>	<i>glasovanje</i>	<i>ravnatelj</i>	<i>netom</i>	<i>pozornost</i>	<i>ishod</i>	<i>risati</i>
<i>naputak</i>	<i>osebujnost</i>	<i>zajutrak</i>	<i>ubojstvo</i>	<i>tlak</i>	<i>milodar</i>	<i>pariški</i>
<i>izravno</i>	<i>postolar</i>	<i>plin</i>	<i>dapače</i>	<i>sustavni</i>	<i>provedba</i>	<i>nabožan</i>

³¹ O riječi *ladanje* piše T. Maretić u članku *Primjedbe nekim dojakošnjim člancima* (1932: 166–168) navodeći da se ne slaže sa zamjenom u riječi *letovalište* jer nije riječ o istoznačnicama. U istom se članku osvrnuo i na riječ *dapače* za koju tvrdi da nije arhaizam jer je zabilježena u slavonskih pisaca krajem 18. stoljeća, „dakle iz vremena, koje je Vukovu posve blizu.” (Maretić 1932: 168) čime se potvrđuje da Maretić ipak nije uvijek bio isključivi vukovac. U jezikoslovnoj se znanosti uglavnom prelazi i preko činjenice da je Maretić 1926. godine napisao vrlo oštar članak *Štrosmajer i jugoslavenska idea*, *Novosti* (Zagreb) XX., br. 309, 3. – 4., u kojem je oštro osudio beogradsku jezičnu politiku.

³² Riječ je *uporaba* određena kao pokrajinska jer nije svima dovoljno razumljiva, a tim se razlogom izravno upućuje na nepoželjnost jezične razlikovnosti.

³³ O imenicama *točka/tačka* i pridjevima *točan/tačan* pisalo se i u časopisu *Govori i piši hrvatski, kako treba* (god. I. 1925: 11) u kojem je prednost dana oblicima *točka* i *točan* (Mlikota i Baraban 2015: 147–163).

Uz neke kroatizme u časopisu stoje odrednice *ne valja* ili *nije dobro*, a neki se samo upućuju na bolje, primjerice riječ *tvar* određena je lošim šulekizmom „(...) jer *tvar* znači u našem jeziku stvorenje” (god. III., 1935.: 63.), a *lekar* je bolje nego *liječnik/lečnik*³⁴ (god. IV. 1936: 40–41) jer je riječ *lekar* starija.

Odnos prema srbizmima dakako nije bio istovjetan odnosu prema kroatizmima. Naime, kriteriji koji su vrijedili za kroatizme nisu se primjenjivali na riječi koje su tipične samo u srpskom standardu pa se često događalo da su se neutralnima proglašavali i rusizmi i crkvenoslavenizmi, ali i takozvani provincijalizmi (*nipodaštavati, opšti, saopštiti, uopšte, vazduh, dejstvo*) obilježni isključivo za srpski jezik.

2. O Aleksandru Beliću i njegovoj djelatnosti u časopisu *Naš jezik*

Vodeći srpski jezikoslovac prve polovice 20. stoljeća Aleksandar Belić rođen je 1876. u Beogradu, školovao se u rodnom gradu, Odesi, Moskvi i Leipzigu, gdje je i doktorirao. Neprekidno je, ne samo u području jezika, nastojao oko artikuliranja i ostvarenja velikosrpske ideje – sudjelovao je naime u „tajnoj misiji” u Petrogradu 1915. godine gdje je s Ljubomirom Stojanovićem carskoj Rusiji podastro memorandum *Savremeno srpsko nacionalno pitanje* u kojem se, formulirajući ciljeve Prvoga svjetskog rata, traži podrška za Srbe i zagovara „pravo Srbije na njena teritorijalna proširenja” sve do Lonje i desne obale Kupe (prema Samardžija 2012: 189, bilješka 39).

Njegov se rad može podijeliti u nekoliko razdoblja. Prvo je najkraće, obuhvaća vrijeme od 1897. do 1903.,

„kada je Belić – još romantičarski mlad – tražio tematiku u staroslaven-skom (...), u historijskoj gramatici (...) i u svojem materinskom jeziku i u njegovoj strukturi” (Hamm 1960: 146),

³⁴ Ivšić se u članku *Tužbe zbog kvarenja jezika* (1938: 73–78) osvrće na beogradsko odbacivanje kroatizama „kao pokrajinskih osobina što je sve poduprto nametanjem riječi službenim putem” (Lisac 1991: 76). „Hrvati se osobito bune, što u Beogradu ima takvih, koji ne odbijaju samo zagrebačke ‘kroatizme’, nego i štošta drugo, što im se u našem zagrebačkom književnom jeziku ne sviđa, odbacuju kao tobože pokrajinsko.” (Ivšić 1938: 75). Srbi su tako nastojali protjerati imenicu *liječnik* pozivajući se na njezinu takozvanu pogrešnu tvorbu iako je imenica u Hrvata zabilježena u uporabi još od 14. stoljeća.

drugo razdoblje započinje 1903. – riječ je o njegovu dijalektološkom radu, a traje do početka Prvoga svjetskog rata, tj. do 1914. godine kada započinje treće razdoblje u kojem Belić teorijski opisuje vlastiti jezik, ali i ostale slavenske jezike, usmjerujući pozornost posebice na akcentološke studije. Četvrto, zaključno, razdoblje započinje 1935. godine, a odnosi se na područje općega jezikoslovlja, tj. na Belićev pristup sintagmatici i modalnim funkcijama u jeziku (Hamm 1960: 146–147).³⁵

Njegova je jezikoslovna djelatnost, dakle, najintenzivnija upravo između dvaju svjetskih ratova pa je bio

„i najutjecajnija osoba ukupne znanosti o jeziku u tadanjoj državi” (Samardžija 2012: 190).

U svakom je godištu časopisa *Naš jezik* objavio nekoliko različitih priloga, a svakako su najvažniji oni kojima se potvrđuje njegova kodifikacijska strategija. M. Samardžija (2012: 190–191) potvrdom kodifikacijske strategije navodi sljedeće Belićeve članke: *Srpskohrvatski književni jezik*, *Nekoliko načelnih pitanja*, *Pozorišni jezik* (s dopunama *Još nekoliko reči o pozorišnom jeziku*, *Opet o pozorišnom jeziku*), *Beogradski stil*, *Razmišljanja o jeziku*, *Koliko se u našem jeziku ogleda naše narodno jedinstvo*, *Dubrovnik i njegovo mesto u duhovnom razvitku našeg naroda*, *Građenje novih reči*, *Bosanski jezik i stil*, *Narodni i književni jezik*, *Vuk Karadžić i naš književni jezik*, *Iz života reči*, *Srpskohrvatski književni jezik i pravopis*, *Beograd i književni jezik* te *Benešićeva gramatika*. Belić u objavljenim tekstovima veliča Vuka Karadžića kao utemeljitelja, tj. oca našega književnog jezika, a jezik je njegovih djela uzor „čista i pravilna narodnog jezika” (Samardžija 2012: 191) te pouzdano mjerilo jezične točnosti. No da je takvo veličanje bilo samo deklarativne naravi, potvrđuje Belićevo odstupanje od karadžićevštine u smislu napuštanja ijekavice te promicanja beogradskoga stila,³⁶ tj. „živog jezika kojim se i misli, i oseća i živi” (*Naš jezik*, god. II., 1934: 197) kao mjerila normativne pravilnosti. Nastojao je Belić taj beogradski stil uvesti i u javnu uporabu pa je htio utvrditi i temeljna pravila scenskoga govora kako se

³⁵ Kada je riječ o njegovoj jezikoslovnoj djelatnosti, Samardžija (2012: 190) razlikuje nekoliko tijekova: dijalektološki, poredbenoslavistički, povijesnojezični, sintaktički, gramatikografski te općejezikoslovni tijek, tj. kodifikacijsku djelatnost koju potvrđuju radovi objavljeni u časopisu *Naš jezik*.

³⁶ U radovima objavljenim u *Našem jeziku* Belić često pojašnjava glavne odrednice novoga normativnog uzora koji se u Srba često naziva beogradskim stilom (govorom ili jezikom), a koji hrvatski jezikoslovci nazivaju beogradskim žargonom.

ne bi događalo da se i dalje prepoznaju značajke mjesnih dijalekata pri javnom nastupu što je smatrao nedopustivim i poražavajućim kada je u pitanju razvoj književnoga jezika. Takva su njegova promišljanja vrlo brzo naišla na kritike, ali Belić nije odustao u nastojanjima da beogradski jezik izjednači s Karadžićevim jezikom.

Kao dosljedan zagovornik jezičnoga izjednačivanja Belić je bio čvrsto uvjeren u točnost svojih pogleda na zajednički književni jezik Srba i Hrvata, a upravo su časopis *Naš jezik* i Belićevi radovi objavljeni u njemu potvrda takvim nastojanjima.

3. Usporedba jezikoslovnih tema *Našega i Hrvatskoga jezika* (1938. – 1939.)

Budući da su u dosadašnjoj literaturi³⁷ opisane narav i metodologija srpske jezične politike *Našega jezika* u odnosu na hrvatske posebnosti na leksičkoj razini, usporedba će cjelovitih članaka iste (ili slične) tematike dvaju časopisa doprinijeti rasvjetljavanju razlika između tadašnjih shvaćanja općih jezikoslovnih pitanja, ali i gramatičkih te pravopisnih posebnosti iz dvaju pristupa – hrvatskoga i srpskoga. Cilj je rada stoga odrediti doprinos časopisa *Hrvatski jezik* (1938. – 1939.) u borbi protiv jezičnoga ujedinjavanja koje je promicao Belićev *Naš jezik*.

U ovom se dijelu rada dovode u svezu i usporedno opisuju članak Slobodana Kovačevića *Dva pravopisa*³⁸ te članci Sretena Živkovića *O savremenom srpskohrvatskom pravopisu*,³⁹ *Borba oko novog i starog pravopisa*,⁴⁰ *O etimološkom (tradicionalnom) i fonetičkom pravopisu*,⁴¹ *O pravopisu*⁴² objavljeni u *Našem jeziku*⁴³ s člankom Stjepana Ivšića *Etimologija i fonetika u našem pravopisu*⁴⁴ objavljenom u HJ-u, zatim članak M. Janjanina *Gospođa profesor*⁴⁵ (NJ)

³⁷ Vidi osobito u: Samardžija (2012: 181–196), Pranjković (2010: 45–53).

³⁸ *Naš jezik*, god. IV., 1936., str. 132. – 134.

³⁹ *Naš jezik*, god. IV., 1936., str. 73. – 78.

⁴⁰ *Naš jezik*, god. IV., 1936., str. 35. – 38.

⁴¹ *Naš jezik*, god. IV., 1936., str. 11. – 20.

⁴² *Naš jezik*, god. III., 1935., str. 240. – 245.

⁴³ Nadalje u navođenju radova koji će se uspoređivati pokrata NJ označava časopis *Naš jezik*, a HJ *Hrvatski jezik* (1938. – 1939.).

⁴⁴ *Hrvatski jezik*, god. I., 1938., str. 3. – 13.

⁴⁵ *Naš jezik*, god. II., 1934., str. 202. – 204.

s Matićevim člankom „*Gospođa doktor*” i „*gospođa profesor*”⁴⁶ (HJ), članak Đ. Šurmina *Protiv kvarenja narodnog jezika*⁴⁷ (NJ) s Ivšićevim člankom *I naša o „Mačku”*⁴⁸ (HJ), Lalevićevi članci *Jezik u udžbenicima za srpskohrvatski jezik*⁴⁹ (NJ) i *Gde, kamo, kud(a)*⁵⁰ (NJ) s Hammovim člankom *Hrvatski jezik na srednjim školama*⁵¹ (HJ) i Stojkovićevim *Kamo ćemo danas? mjesto: Kuda ćemo danas?*⁵² (HJ). Još su dva članka iste tematike objavljena u razdoblju istovremenog izlaženja dvaju časopisa, Rončevićev „*Što*” i „*šta*”⁵³ (NJ) te Stojkovićev *Što ili šta?*⁵⁴ (HJ).

U članku S. Kovačevića *Dva pravopisa* autor se poziva na stotu obljetnicu Gajeve slovopisne (pa i pravopisne) reforme kada je Gaj

„usvojio kao književni jezik štokavski dijalekat, jezik Vukovih narodnih pjesama i tim stvorio solidnu osnovu zajedničke srpskohrvatske književnosti” (Kovačević 1936: 132).

Odnos se prema hrvatskom jeziku uočava na samom početku članka kada Kovačević naziv *hrvatski* određuje *plemenskim* nazivom:

„On, rođeni kajkavac iz Krapine, velikodušno se odriče ne samo svog plemenskog imena – hrvatskog, zamjenjujući ga imenom ilirskim, zajedničkim za sve Južne Slovence, nego i svog maternjeg govora – kajkavskog, usvajajući rasprostranjeniji i vitalniji štokavski govor.” (Kovačević 1936: 132),

pa smatra da je već tada nastalo naše književno jedinstvo, kada se nisu nazirali znaci političkoga ujedinjenja. Autor naglašava težnju za trojedinstvom – pisma (latinica – ćirilica), govora (jekavski – ekavski) i pravopisa (etimološki – fonetički), ističući, kako ju on naziva, žalosnu i neutješnu činjenicu

„što mi i pored jedinstvenog pravopisa – koji je čak oglašen i zvaničnim, izdan i latinicom i ćirilicom, napisan i jekavskim i ekavskim govorom – pišemo kako ko zna i hoće.” (Kovačević 1936: 132).

⁴⁶ *Hrvatski jezik*, god. I., 1938., str. 167. – 168.

⁴⁷ *Naš jezik*, god. IV., 1936., str. 141. – 142.

⁴⁸ *Hrvatski jezik*, god. I., 1938., str. 50. – 54.

⁴⁹ *Naš jezik*, god. II., 1934., str. 150. – 154.

⁵⁰ *Naš jezik*, god. II., 1934., str. 19. – 24.

⁵¹ *Hrvatski jezik*, god. I., 1938., str. 181. – 183.

⁵² *Hrvatski jezik*, god. I., 1938., str. 21. – 22.

⁵³ *Naš jezik*, god. V., 1937., str. 135. – 152.

⁵⁴ *Hrvatski jezik*, god. I., 1938., str. 20. – 21.

Takvo pisanje „kako ko zna i hoće” predstavlja otpor hrvatskoga naroda od nametnutoga mu „jedinственoga pravopisa” pa tako i Ivšić tri godine kasnije najavljuje da će se u *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.) primjenjivati umjereni fonološki pravopis „kakav je u Zagrebu bio prije posljednje reforme.” (Ivšić 1938: 4, bilješka 1), točnije izdanja Boranićeva *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* zaključno s četvrtim izdanjem iz 1928. godine.

Kovačević se osvrće i na jezik zagrebačkih novina u kojima kritizira „etimološko” pisanje futura,⁵⁵ pogrešno rastavljene riječi, „krivu upotrebu zapete” i dr. Nerijetko se mogu pročitati i primjeri u kojima nije provedeno jednačenje šumnika po zvučnosti, primjerice *odplata* umjesto *otplata*, ali i bilježenje *dj* umjesto *đ* što je ostatak davno prelomljene norme zagrebačke filološke škole. Razlog je takvoj nesustavnosti, smatra Ivšić, pretjerano „fonetsko dotjerivanje” kada je riječ o futuru prvom, tj. pisanje *biću* umjesto *bit ću*, a kao posljedica javlja se sve češće etimološko pisanje u dnevnom tisku. Posebice je istaknuo Imbru Štivića koji smatra da bi se Društvo „Hrvatski jezik” trebalo usmjeriti na uvođenje „etimološkoga pravopisa kojim su pisali braća Radići.” (Ivšić 1938: 4) čime se pokazuje netrpeljivost zbog nasilnoga jezičnog izjednačavanja srpskoga i hrvatskoga jezika, čega je svjestan i Živković u članku *Borba oko novog i starog pravopisa* u kojem piše o razilaženju oko pravopisnih pitanja između Srba i Hrvata:

„Radić je pisao i posle ujedinjenja etimološkim pravopisom; i danas još nije najnovija reforma ujednačenog pravopisa svugde u javnom životu uvedena”,

ponovno ističući atribut „plemenski” kada je riječ o hrvatskim nastojanjima:

„... stranke s naglašenim plemenskim težnjama smatraju ga ‘jugoslovenskim’” (Živković 1936: 35).

U isto vrijeme Živković u članku *O savremenom srpskohrvatskom pravopisu* opravdava, pozivajući se na Maretića, sastavljeno pisanje nenaglašenoga prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* s infinitivom kada se nađe iza njega, pritom naglašavajući hrvatske posebnosti:

⁵⁵ Kovačević smatra nedopustivim da učenik u školi uči, prema jedinstvenom pravopisu, da futur glagola *biti* glasi *biću* i da se tako i piše, a da onda u udžbenicima vidi da se može pisati *bit ću*, ali i *biti ću*. (Kovačević 1935: 133).

„Tako se i enklitika *ću, ćeš* u budućem vremenu, kad je iza *okrnjenog* infinitiva, piše zajedno i uvažuju se sve glasovne promene koje otuda nastaju (pašču, plešćeš) (...). Ranije se u zapadnim krajevima pisalo odvojeno, jer su smatrane kao dve reči zasebne, pa je otpadalo i pisanje svih glasovnih promena. (...) Izgovor je (...) bez *ikakve* sumnje: plešču, pašćeš, grišćemo itd. Za svakog štokavca (...), to je jedna jedinstvena reč, i po zvuku, i po značenju.” (Živković 1936: 75),

ali i pisanje *c* umjesto *ts, ds*:

„No ovde je baš *izgovor: bracki, oceći*, pa ih onda tako treba i pisati.” (prema Živković 1936: 77)

što je u potpunosti u suprotnosti s hrvatskom pravopisnom normom na koju se i Živković poziva nastojeći ju marginalizirati i podrediti nehrvatskim pravopisnim obilježjima.

Članak sličnoga naziva Ivšićevu, *O etimološkom (tradicionalnom) i fonetičkom pravopisu S. Živkovića*, na početku razlaže o jezicima u kojima se primjenjuje etimološki⁵⁶ pravopis, tj. o jezicima u kojima se piše

„tako da se vide slova onih glasova kojih u izgovoru nema, ali bi po poreklu reči trebalo da budu. Na pr., prema muškom rodu *sladak*, trebalo bi da je i u ženskom i srednjem rodu *sladka, sladko* (kako Slovenci i pišu), ali izgovor je stvarno: *slatka, slaško* (kako mi pišemo);...” (Živković 1936: 12).

Istim primjerom, ali znanstvenijim pristupom, Ivšić objašnjava i zašto je došlo do kolebanja između fonološkoga (‘fonetskoga’) i morfološko-tvorbenoga (‘korijenskoga, etimološkoga’)⁵⁷ načela – razlog su tomu promjene do kojih je došlo u svezi s poluglasovima koji su u određenim prilikama zamijenjeni glasom *a* koje može biti i nepostojano, primjerice *sladъka > sladka > slatka*.

⁵⁶ Premda je riječ o morfološko-tvorbenom pravopisu, u poglavlju će se rabiti terminologija kojom se koriste autori opisivanih članaka.

⁵⁷ Ivo Pranjković u radu *Stjepan Ivšić i hrvatski pravopis* (1996: 95–106) detaljno pojašnjava neujednačenost u imenovanju pravopisnih načela: „U nas se uvriježilo da se za negdašnji naziv korijenski ili etimološki rabi naziv morfološki pravopis, za što mislim da je posve neprimjereno jer je baš morfonologija područje koje podrazumijeva provedbu tzv. glasovnih promjena. Sam pojam morfo(fo)nema, pa onda i alomorfa uključuje zapravo fonološko načelo, npr. *bez-* (*bezbrizhan*), *bes-* (*beskrajan*) (...). Po tzv. etimološkom načelu štiti se integritet morfema (svuda ostaje *bez-*: *bezbrizhan, bezkrajan*, (...)) ili tvorbene osnove (npr. *svjedoč-iti* i *svjedoč-ba*), pa bi takav pravopis trebalo zvati morfološko-tvorbenim.” (Pranjković 1996: 96).

Živković smatra da se etimološkoga pravopisa „drže narodi koji su imali već književne tradicije, pa su je ljubomorno čuvali u primljenom obliku” (Živković 1936: 12), pri čemu izriječkom navodi razlike između Srba i Hrvata kada je riječ o normiranju pojedinačnih jezika:

„Kod onih naroda pak koji su stvarali svoj književni jezik i pravopis u novije doba, u 19 i 20 veku, dakle u doba *demokracije*, pravopis je fonetičan, grafika uprošćena, jezik narodni govor. Srbi uzimaju početkom 19 v., za Vuka, narodni govor za književni, pravopis fonetički, azbuku uprošćenu (narodna književnost je tradicionalna, nepisana). Dakle u tom pravcu su bez tradicije (...). Hrvati uvode početkom 19 v., za Gaja, štokavsko narečje mesto kajkavskog i čakavskog za zajednički književni jezik, centralni (ijekavski) govor mesto zapadnog (ikavskog) i ekavskog odnosno mešanoga, pa tako donekle kidaju s tradicijom (...), a pravopis je još tradicionalan (etimološki); od kraja 19 v. je i on fonetičan.” (Kovačević 1936: 13).

Tako izravno napisane razlike između razvoja hrvatskoga i srpskoga jezika jasno pokazuju zašto Hrvati nisu mogli prihvatiti „ujedinjenje u jeziku” jer hrvatski je jezik do 19. stoljeća imao bogatu pisanu tradiciju, a pri normiranju nije se odricao trodijalektnosti kao bitnoga obilježja vlastitoga jezičnog identiteta.

Pišući o (ne)opravdanosti etimološkoga pravopisa, Živković navodi da je takvo pisanje u potpunosti neopravdano, bilo da je riječ o fonetici ili lingvistici uopće, ali i sa socijalnoga i ekonomskoga gledišta. Poziva se na F. de Saussurea koji u *Tečaju opće lingvistike* navodi mnoge nedostatke tradicionalnoga pravopisa te određuje ulogu „fonetičkoga” pisanja u tome da se jedan glas uvijek bilježi jednim znakom. No de Saussure tvrdi da fonetski pravopis nije poželjan izvan okvira lingvistike jer

„Čitamo na dva načina: novu i nepoznatu reč sričemo slovo po slovo; ali uobičajenu i familijarnu obuhvatamo jednim pogledom, nezavisno od slova koja je sastavljaju;...” (prema Živković 1936: 14).

U de Saussureovim se izjavama izdvaja misao da je znanstveno opravdan fonetski pravopis, ali da bi se u svakodnevnoj upotrebi trebao rabiti „istoriski”, tj. etimološki pravopis, stoga Živković u nastavku iznosi argumente protiv etimološkoga pravopisa pozivajući se i na socijalne razloge u smislu jednostavnosti i lakoće, a sve objašnjava primjerima iz različitih jezika.

I Ivšić piše u korist fonološkoga pravopisa jer smatra da nije potrebno

„da i pismo bude sastavljeno od glasovnih elemenata, od kojih je sastavljena i živa riječ, šta više, takvo pismo nije svagda i najsigurniji i najbrži način, da se prenese potpuno sadržaj žive besjede” (Ivšić 1938: 6),

tj. ne postoji pismo koje bi u potpunosti odgovaralo živoj riječi, već joj jasnoću, osim jasno izgovorenih glasova – ‘golih fonema’,⁵⁸ daju i prozodijska obilježja.

Živković, kao i Ivšić, Maretićevu knjigu *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskim slovima* (1889.) smatra prekretnicom u opravdanom prelasku s etimološkoga na „fonetički” pravopis, a obojica navode Maretićeve riječi:

„Jedina je zadaća pisma, da sasvijem odgovara živoj besjedi, druge zadaće pismo niti ima niti može imati.” (Maretić 1889: V).

Iako Živković i Ivšić donose jednake zaključke, pristup im je opisu pravopisne problematike ipak različit, a upravo ta različitost doprinosi shvaćanju nepovoljne jezičnopovijesne situacije u kojoj se hrvatski jezik nalazio tridesetih godina 20. stoljeća. S druge pak strane Živković u članku *O pravopisu* shvaća sebi suvremenu, a može se reći i sadašnju, pravopisnu stvarnost:

„Trebalo biti svestan činjenice da ni jedan princip pravopisni, ni fonetički ni istoriski, nije nigde i neće nikad biti potpuno, bez izuzetka proveden.” (Živković 1935: 243).

M. Janjanin u članku *Gospođa profesor* upozorava na pogrešnu (ne)uporabu mocijskih parnjaka nazivajući je jezičnom nakaradom:

„Znamo da se danas ženske šišaju i briju, znamo da puše, da jašu, znamo da pantalone oblače, ali da mogu biti profesori, doktori, direktori, suplenti itd., a ne profesorice, doktorice, direktorice, suplentice itd., to nismo do sada znali.” (Janjanin 1934: 202).

Ta je nepravilnost preuzeta iz francuskoga jezika, ali u njemu se zasigurno, smatra Janjanin, ne osjeća kao jezično nasilje. U našem se jeziku razlikuju vršitelji radnje, *žetelac* – *žetelica*, *učitelj* – *učiteljica*, ali postoje poslovi koje su dugo godina radili samo muškarci pa za njih nema mocijskih parnjaka, primjerice:

⁵⁸ Može se utvrditi da se u Ivšića počinju nazirati strukturalistički pogledi na jezik jer izriječkom govori o fonemu i glasu.

kosac, lovac, ribar i sl. (Janjanin 1934: 202). Janjanin pojašnjava naslov članka tvrdeći da je pogrešno *gospođa Petrović* (umjesto točnoga *gospođa Petrovička*) kao i *gospođa profesor* (umjesto točnoga *gospođa profesorka*).⁵⁹ Navodeći moćijske parnjake, primjećuje se tvorbena nesustavnost – primjeri potvrđuju moćijske parnjake tvorene dometcima *-ica* i *-ka*, bez obrazloženja kada upotrijebiti prvi, a kada drugi:

„Žena može dobiti naziv po poslu (...) muževu: doktorova žena se zove (...) doktorica, direktorova direktorica (...), učitelj – učiteljica, ministar – ministarka”. Istaknuto je i kako kćeri dobivaju nazive: „Jelena Popovićeve (Popovička je žena, Popovićeve je kći)...” (Janjanin 1934: 203).

Takva se nesustavnost u članku objašnjava Janjaninovom napomenom:

„Mislim da bi najbolje bilo za ženske (...): profesorica, suplentica, doktorica, inženjerica, učiteljica, advokatica, šumarica itd. (...) Sad mora jezik za žene (supruge) stvoriti druge reči. Mislim da bi bile dobre ove reči: profesorka, suplentovica, doktorica ili doktorovica, inženjerka, učiteljka...” (Janjanin 1934: 204),

iz koje je razvidno da autor neizravno upozorava na dominantnost srpskoga jezika oduzimajući prednost dometku *-ica* koji prvotno bilježi.

Uspoređan je s Janjaninovim radom članak T. Matića *Gospođa doktor i gospođa profesor* u kojem se također upozorava na pogrešno oslovljavanje osoba ženskoga spola koje imaju zvanje liječnika ili profesora:

„U gradovima i inače među školovanim svijetom često se čuje da liječnice zovu ‘gospođa doktor’, a isto se tako hoće da udomači naziv ‘gospođa profesor’ za fakultetski obrazovane žene.” (Matić 1938: 167).

Matić prepoznaje unitaristički utjecaj kojemu je hrvatski jezik bio izložen više od stotinu godina jer se u srpskom književnom jeziku načelno ne upotrebljavaju

⁵⁹ Da je bilo suprotnih mišljenja Janjaninovu, potvrđuje srpska jezikoslovka S. Savić (1995.): „U Beogradu, diskusija je počela još pre rata kada Janjanin (1934) skreće pažnju da je titula u ženskom rodu uz naziv profesije u muškom rodu nepravilna (gospođa profesor). Dvadeset godina kasnije, u Zagrebu njegovo shvatanje podržava i Z. Vince (1954/55), ali S. Nikolić (1954/55) u Beogradu brani suprotni stav, naime, da treba da ostane drugarica direktor, odobravajući sintaksički nesklad, jer jezik ne mora da bude u skladu sa zahtevom tekućeg društvenog života i gramatičke tradicije. Ovaj će stav ostati manje više načelan i za mnoge druge autore koji će se, opet partikularno, za svaki pojedinačan primer, javljati u stručnoj literaturi i javnim glasilima (I. Klajn, 1980, B. Corić, 1982) sa većim ili manjim stepenom tolerancije.”

nazivi za žensko zanimanje, pa će uobičajeno biti reći ili napisati *gospođa doktor* (Baraban 2013: 329).

Posebna je vrijednost objavljenoga Janjaninova članka u tome što potvrđuje da je bilo i onih jezikoslovaca iz hrvatskih krajeva koji su otvoreno u *Našem jeziku* (1932.) progovarali o jezičnim nelogičnostima te izravno ili neizravno upućivali na nepovoljne prilike u kojima se nalaze hrvatske posebnosti.

Kroatist Đuro Šurmin napisao je u *Našem jeziku* kratak puristički članak *Protiv kvarenja narodnog jezika* u kojem se osvrće na sklonidbu prezimena *Maček*:

„Neko je zaboravio da je oblik i u prezimenu *Maček* čisti oblik našega hrvatsko-slovenskog kajkavskog dijalekta i da taj oblik potpuno odgovara po svakoj gramatičkoj nauci našem štokavskom obliku *máčak*.” (Šurmin 1936: 141).

Ivšićev članak, objavljen 1938., kada je polemika o *Mačeku* i *Mačku* skoro završila, već naslovom (*I naša o „Mačku”**) sugerira za koji se oblik autor odlučio, ali za razliku od svojih prethodnika Ivšić toj problematici pristupa temeljitije, a osim jezičnih argumenata pomoću kojih bi se mogla riješiti nedoumica, iznosi i pragmalingvistički: točno je onako kako svoje prezime izgovara i sklanja njegov nositelj. Pravilnu sklonidbu, smatra Ivšić, određuju dva kriterija: dovođenje prezimena *Maček* u odnos s ostalim kajkavskim riječima na *-ek* te određenje kajkavske riječi u odnosu na književni jezik. Drukčiji je pak pristup prema onim imenima koja potječu iz drugih slavenskih jezika, a kao primjer navodi se prezime *Šulek* koje neće glasiti *Šulka*, već *Šuleka*. Suvremena je pak norma potvrdila da su i Ivšić i Šurmin tomu problemu pristupali kao hrvatski vukovci jer danas se prezime *Maček* sklanja s postojanim *e* u osnovi, *Maček* – *Mačeka*.

O jezičnoj pravilnosti u udžbenicima za srpskohrvatski jezik u *Našem jeziku* piše M. S. Lalević u radu *Jezik u udžbenicima za srpskohrvatski jezik*:

„Nije dovoljno da se teoriski deo iznese tačno, nego treba da je gradivo izloženo pravilnim i lepim stilom i jezikom.” (Lalević 1934b: 150).

Lalević posebice upozorava na jezik „posle ujedinjenja” smatrajući nedopustivim da udžbenici „nisu u dovoljnoj meri sročeni u duhu našeg jezika” (Lalević 1934b: 150), pa se događa da „gradovi sa pravilnim i čistim jezikom primaju pokrajinske nepravilnosti” (Lalević 1934b: 151). Premda Lalević upozorava na me-

tajezik u udžbenicima, a ne na jezik književnih djela ili ulomaka, jasno je kako smatra nedopustivim sva ona jezična obilježja koja nisu u duhu „jedinstvenoga” jezika, koja su pokrajinska, dijalektalna, hrvatska. Tomu je problemu pristupio J. Hamm u radu objavljenom u *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.) *Hrvatski jezik na srednjim školama* u kojem se izriječkom ograničuje na prikazivanje odnosa između ekavskoga i jekavskoga „književnog govora” (Hamm 1939: 181) u srednjim školama. Upućuje na poražavajuću činjenicu da se u hrvatskim srednjim školama upotrebljavaju većinom ekavicom pisani udžbenici:

„Tako se prošle školske godine u cijeloj Jugoslaviji (bez Slovenije) upotrebljavalo 18 % jekavskih i 82 % ekavskih školskih knjiga.” (Hamm 1939: 181).

Hamm naglašava i onodobnu stvarnost – nastavnici su mogli samostalno odabirati knjige za svoje predmete, a redovito su se nastavnici „ekavci” premještali u škole na jekavskom govornom području – u takvim se okolnostima nije mogao dobro naučiti književni jezik:

„Još kad bi jezik u školskim knjigama bio u punom smislu ekavski ili jekavski, mogli bi se učenici prema tome i uputiti, ali u te knjige sve više ulazi čudnovata mješavina.” (Hamm 1939: 181, prema Baraban 2014: 367).

I Hammov i Lalevićev članak upozoravaju na loš udžbenički jezik, ali iz dvaju suprotstavljenih gledišta, Laleviću su nepoželjna sva jezična obilježja kojima bi se potvrđivale razlike između dvaju jezika, a Hamm pak progovara o nepoželjnom nasilnom izjednačavanju srpskoga i hrvatskoga jezika.

U radu *Kamo ćemo danas? mjesto: Kuda ćemo danas?* objavljenom u *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.) Stojković piše o pogrešnoj uporabi priloga *kuda* jer

„zapravo znači samo kojim putem, kojim pravcem (...), i na to se pitanje pravilno odgovara: *ovuda, tuda, onuda, druguda, svuda, posvuda, svakuda, nekuda, nikuda, kojekuda*, ili se kaže put i pravac kretanja...” (Stojković 1938: 21).

Ako je riječ o cilju kretanja, treba upotrijebiti prilog *kamo*:

„*Kamo ideš?* – U Maksimir. – *A kuda ideš?* – Zvonimirovom, Maksimirskom ili Petrovom ulicom.” (Stojković 1938: 21).

I Lalević u radu *Gde, kamo, kud(a)* piše o navedenim prilogima kao o riječima sa zasebnim značenjem koje se „neumesno i bezrazložno” zamjenjuju gdje ne bi smjele. Prilog *gdje* određuje:

„Ovaj prilog pokazuje ili bliže određuje mesto na (u) kom (gde) se vrši radnja, bivanje ili stanje u širokom smislu. Napitanje gde uvek se odgovara lokativom (‘mesni’ padež).” (Lalević 1934a: 19),

ali događa se da se *gdje* i *kamo* često zamjenjuju:

„... on katkad dolazi mesto kamo, u koje mesto. Ovo značenje dolazi naročito često po zapadnim krajevima, a ne samo u C. Gori i Boci gde se ne razlikuje određivanje mesta vršenja glagolske radnje od njena pravca kretanja. Ovo se mešanje i potiskivanje jednog na račun drugoga javlja još od XVI veka.” (Lalević 1934a: 19).

Naglašena se dijalekatna obilježnost potvrđuje i u Stojkovića:

„U primorskim mjestima Dalmacije ne znaju točno upotrebljavati *kamo* i *gdje* (...), pa često pitaju sa *gdje* uz glagole kretanja; slično se drugdje izgubila oštra razlika među *kamo* i *kuda*.” (Stojković 1938: 21).

Prilog je *kamo* u Lalevićevu radu određen ciljem kretanja, istovjetno Stojkoviću, uz napomenu da ga najviše upotrebljavaju kajkavci i čakavci usuprot štokavcima koji ga najčešće zamjenjuju prilogom *kud(a)*, a ponekad i s *gdje*. Prilog *kud(a)* „znači: kojim putem ideš?”, ali je izdvojeno i njegovo drugo značenje:

„Novije pak jednako je sa nekadašnjim *kamo* ideš? i znači: gde je mesto kome ili u koje ideš? Prema tome *kuda* može imati oba značenja.” (Lalević 1934a: 24).

Izdvojena Lalevićeva napomena u skladu je s onom u Broz-Ivekovićevu rječniku:

„po zapadnim krajevima: *kamo* ćeš? po ostalima: *kuda* ćeš? (Ako Bog da?)” (Broz-Iveković 1901: 509),

čime se također potvrđuje razlikovnost između hrvatskoga i srpskoga jezika.

S obzirom na činjenice potvrđene u obama člancima, može se utvrditi da oba članka doprinose rješavanju uporabne nedoumice priloga *gdje*, *kamo* i *kuda*, ali oba također upućuju i na razlikovnosti između hrvatskoga i srpskoga jezika.

Rončević u radu *Što i šta*, objavljenom u *Našem jeziku*, opisuje relativnu i interogativnu funkciju zamjenice *što* navodeći njezina dva oblika, *što* i *šta*. Pritom jasno utvrđuje razlike u uporabi, *šta* se upotrebljava kao upitna, a *što* kao odnosna zamjenica (Rončević 1937: 135), potvrđene u razgovornom jeziku:

„a) u upitnim rečenicama: Šta radiš? Šta sam ti kazao? Šta govore po selu?
b) u zavisnoupitnim rečenicama: Pitao ih je, šta misle. – 2) što: u odnosnim rečenicama: Što je pravo i Bogu je drago. Saznaćete ono što dosad niste znali. To su one jabuke što dugo mogu da se sačuvaju.” (Rončević 1937: 136).

Rončević smatra da je takva uporaba poznata većini stokavaca, ali problem vidi u gramatikama i rječnicima u kojima ta razlika nije dovoljno jasno objašnjena ili je uopće nema. Osvrće se posebice na Maretićevu gramatiku u kojoj se kao nominativni oblici navode *što* i *šta*, genitivni oblici *čega*, *šta*, a akuzativni su oblici jednaki nominativnim, *što*, *šta*. (Maretić 1931: 163). Normativno Maretić izjednačuje genitivnu uporabu oblika *šta* i *čega* kao i akuzativni i nominativni oblik *šta*:

„Oblik *šta* u gen. sing. jednako je običan kao i *čega*: oda *šta*, (...) kad se čoek *šta* prihvati, nek se i drži.” (Maretić 1931: 163),

napominjući o nastanku oblika *šta*:

„Taj genitivni oblik načinjen je prema nominativu *što* po analogiji na pr. gen. *sela* prema nom. *selo*, a iz gen. je *šta* prešlo i u nom. i ak., te se govori mjesto *što*, na pr. *šta* je to? *šta* si vidio?” (Maretić 1931: 163).

I Stojković izravno upućuje da je nominativna uporaba zamjenica *što* i *šta* dijalektna:

„(...) tek sekundarno dolazi i kao nominativ i akuzativ sing., ali se često osjeća, da je to dijalektički, pače donekle i vulgarno, pučki.” (Stojković 1938: 20)

te da bi se u hrvatskom književnom jeziku trebao upotrebljavati oblik *što*,

„a tek s nekim ograničenjem da se upotrebljava gen. *šta*, tako na pr. uz prijedloge s genitivom (...) i uz glagole s genitivom: *Šta* trebaš? *Šta* (*čega*) se bojiš, laćaš, prihvaćaš, sjećaš, stidiš? (...), zatim kad se shvaća i uzima kao genitiv partitivni: Govori svega i *svašta*. Neka i dijete *šta* nauči! (...)

[te – B. B. i Ž. J.] u negativnoj rečenici iza prelaznoga glagola: Nemam *šta* da ti rečem. Od vas nemamo *šta* iskati.” (Stojković 1938: 20).

Stojkovićev rad, za razliku od Rončevićeva, donosi odrednice umjerenoga purizma jer izrijeком savjetuje o pravilnosti koja je u skladu s hrvatskom tradicijom, ali ne zabranjujući leksičke dvostrukosti.

4. Zaključno

Iako je jezična stvarnost prve polovice 20. stoljeća potvrdila da su različito oblikovane jezične politike utjecale na standardizacijski razvoj hrvatskoga jezika, cjelovitijoj slici standardizacije hrvatskoga jezika uvelike doprinose jezikoslovni članci objavljeni u isto vrijeme, tj. krajem tridesetih godina 20. stoljeća, u dvama časopisima – *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.) i *Našem jeziku*. U hrvatskoj jezičnoj povijesti 20. st. obilježja su se jezičnoga unitarizma počela nazirati već početkom stoljeća – 1918. godine stvorena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca s dominantnim srpskim jezikom koji se različitim načinima pokušavao nametnuti i ostalim narodima. Godine 1929. tzv. Šestosiječanjska diktatura iznjedrila je pravopisnu komisiju kojoj je bio zadatak ukloniti razlike između hrvatske i srpske inačice fonološkoga pravopisa te tako pravopisno ujediniti hrvatski i srpski jezik. Dvije godine kasnije donesen je Ustav Kraljevine Jugoslavije koji prenosi članak o jeziku iz Vidovdanskoga ustava u kojem je službeni jezik „srpsko-hrvatsko-slovenački”, ali unatoč zajedničkomu pravopisu, nastalom kao rezultat *Pravopisnoga uputstva* iz 1929., u jeziku je i dalje bilo mnogo razlika i posebnosti – uglavnom politički nepoželjnih.

Nakon predavanja Pavla Popovića u Društvu za srpski jezik i književnost u Beogradu zaključeno je da bi trebalo osmisлити organiziranu skrb o čistoći „našeg” jezika, pa je tako samo dva dana nakon predavanja započeta u beogradskom dnevniku *Pravda* anketa o stanju jezične čistoće i pravilnosti. Otprilike pola godine od završetka Pravdine ankete Lingvističko društvo u Beogradu objavilo je 1932. godine prvi broj časopisa *Naš jezik*, mjesečnika koji je odlukom *Ministarstva prosvete* preporučен svim školama. Nekoliko godina kasnije, točnije 1936., osnovano je Društvo „Hrvatski jezik” koje je 1938. godine pokrenulo časopis *Hrvatski jezik* (1938. – 1939.).

Uredništva tih dvaju časopisa standardizaciji jezika pristupaju različito – čitateljstvu se u prvom broju *Našega jezika* uredništvo obratilo programskim uvodom *Naša reč* u kojem se ističe da se odavno osjeća potreba za časopisom u kojemu bi se raspravljalo na razumljiv i široj publici pristupačan način o osobinama *našega* književnog jezika, ali se i pozitivno piše o tadašnjoj državotvornoj zajednici pa i o ujedinjenju u književnom jeziku. Osobito se ističe glavni urednik Aleksandar Belić koji u članku *Srpskohrvatski književni jezik* izlaže u kakvom je stanju *naš jezik*, predlaže načine kako ga stručnim radom dovesti do toga da bude jedinstven, a Vuka Karadžića i Ljudevita Gaja određuje tvorcima *našega* književnog jezika, pri čemu se u cijelom članku ističe Karadžićev jezikoslovni ugled te se poziva na veličanje Karadžića kao oca *našega* suvremenog književnog jezika. Usuprot su takvim promišljanjima ona u članku *Hrvatski književni jezik*, objavljenom u *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.), u kojem Ivšić izrijekom naglašava da je pogrešno misliti da hrvatskoga književnog jezika ne bi bilo bez Karadžića ili tvrditi da su Hrvati uzeli srpski književni jezik te zaključuje da je suvremeni hrvatski književni jezik samo organski nastavak onoga književnog jezika što su ga Hrvati imali i prije Karadžića.

Takva se načelna razilaženja dvojice glavnih urednika koncepcijski različitih časopisa ogledaju i u usporedbama istovjetnih tema objavljenih u *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.) i *Našem jeziku*. Časopisni su suradnici *Hrvatskoga jezika* (1938. – 1939.) u svojim radovima nastojali isticati hrvatske posebnosti i tako očuvati prirodan razvoj hrvatskoga književnog jezika (usuprot nasilnomu ujedinjavanju na svim jezičnim razinama), a suradnici *Našega jezika* u svojim su temama uglavnom težili postizanju čistoće *našega* jezika (pritom misleći na srpski jezik), a ta je čistoća podrazumijevala odbacivanje brojnih hrvatskih jezičnih posebnosti u cilju postizanja jedinstva, pa se provincijalizmima, dijalektizmima i općenito nepoćudnim riječima i oblicima proglašavaju sasvim obične hrvatske riječi poput: *uporaba, glasovanje, rabiti, posuda, izravno, postolar, osebnost*, a među nepodobne riječi idu i brojni „šulekizmi” i „veštačke tvorevine” poput: *nogomet, brzozav, sveučilište, zajutrak, plin, ravnatelj* itd., dočim se riječi i oblici tipični za srpski jezik proglašavaju neutralnima poput: *nipodaštavati, ljubopitan, vazduh, kupatilo, dejstvo* itd.

Težnja nikad ostvarenom jezičnomu unitarizmu ponajbolje se ogleda u navodu iz rada *Smijemo li dirnuti i ovo pitanje?* Mirka Perkovića (1935: 99):

„Mi idemo u susret času u koji će Srbi i Hrvati, dakle Jugosloveni, pisati jednim alfabetom i jednim književnim govorom. (...) Ali – što možemo da učinimo, da nam taj čas dođe što prije (...) to je nastojanje: da svi poradimo, a napose *‘Naš jezik’*, da pripravljamo našu obrazovanu čeljad za taj sretni čas.”

Literatura:

BARABAN, BORKO. 2013. Matićevi prilozi u časopisu Hrvatski jezik. *Šokačka rič 10, Slavonski dijalektolozi: Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt s međunarodnim sudjelovanjem*. Ur. Bilić, Anica. Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije. Vinkovci.

BARABAN, BORKO. 2014. Leksičke prilagodbe slavonskih književnika u nastavi. *Šokačka rič 11, Slavonski dijalekt i leksikografija: Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt s međunarodnim sudjelovanjem*. Ur. Bilić, Anica. Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije. Vinkovci.

BOŠKOVIĆ, RADOŠLAV. 1934. – 1935. O leksičkoj i stilskoj diferencijaciji srpskoga i hrvatskoga književnog jezika. *Naš jezik*, br. 9–10.

BROZ, IVAN; IVEKOVIĆ, FRANJO. 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek). Zagreb.

ČULINOVIĆ, FERDO. 1961. *Jugoslavija između dva rata*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.

DUJMUŠIĆ, JOZO. 1932. O jeziku Našeg jezika. *Obzor*, god. LXXIII., br. 186.

HAMM, JOSIP. 1960. Aleksandar Belić (In memoriam). *Slovo – časopis Staroslavenskog instituta*, god. IX., br. 9–10.

HAMM, JOSIP. 1939. Hrvatski jezik na srednjim školama. *Hrvatski jezik*, god. I., br. 8–10. *Hrvatski jezik*. 1938. – 1939. Ur. Stjepan Ivšić. Društvo „Hrvatski jezik”. Zagreb.

IVŠIĆ, STJEPAN. 1938. Etimologija i fonetika u našem pravopisu. *Hrvatski jezik*, god. I., br. 1.

IVŠIĆ, STJEPAN. 1938. Hrvatski književni jezik. *Hrvatski jezik*, god. I., br. 2–3.

IVŠIĆ, STJEPAN. 1938. Tužbe zbog kvarenja jezika. *Hrvatski jezik*, god. I., br. 3–4.

JANJANIN, MIHAJLO. 1934. Gospođa profesor. *Naš jezik*, god. II.

JURIŠIĆ, BLAŽ. 1931./1932. Naš jezik. *Nastavni vjesnik*, knj. XL.

JURIŠIĆ, BLAŽ. 1932./1933. Sve je dobro, što oni napišu. *Nastavni vjesnik*, knj. XLI.

KOVAČEVIĆ, SLOBODAN. 1936. Dva pravopisa. *Naš jezik*, god. IV.

LALEVIĆ, MIODRAG S. 1934a. Gde, kamo, kud(a). *Naš jezik*, god. II.

- LALEVIĆ, MIODRAG S. 1934b. Jezik u udžbenicima za srpskohrvatski jezik. *Naš jezik*, god. II.
- LISAC, JOSIP. 1991. Hrvatski lingvist i filolog Stjepan Ivšić. *Senjski zbornik*, god. 18., br. 1.
- MARETIĆ, TOMO. 1931. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Naklada jugoslavenskog nakladnog d. d. „Obnova”. Zagreb.
- MARETIĆ, TOMO. 1889. *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima. Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga IX*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.
- MARETIĆ, TOMO. 1932. Primjedbe nekim dojakošnjim člancima. *Naš jezik*, god. I.
- MATIĆ, TOMO. 1938. „Gospođa doktor” i „gospođa profesor”. *Hrvatski jezik*, god. I., br. 8–10.
- MLIKOTA, JADRANKA; BARABAN, BORKO. 2015. Uloga časopisa Govori i piši hrvatski kako treba (1925.) u očuvanju hrvatskoga jezičnoga identiteta. *Jezik, kultura i književnost u suvremenom svijetu. Zbornik radova sa znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem Međimurski filološki dani II održanoga u Čakovcu 26. travnja 2013*. Ur. Turza-Bogdan, Tamara i dr. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Naš jezik*. 1932. – 1937. Ur. Aleksandar Belić. Lingvističko društvo u Beogradu.
- PAVLIČEVIĆ, DRAGUTIN. 2000. *Povijest Hrvatske*. Naklada Pavičić. Zagreb.
- PERKOVIĆ, MIRKO. 1935. Smijemo li dirnuti i ovo pitanje?. *Naš jezik*, god. III.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2010. *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*. Disput. Zagreb.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 1996. Stjepan Ivšić i hrvatski pravopis. *Stjepan Ivšić i hrvatski jezik: zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga u Orahovici od 29. travnja do 1. svibnja 1994. godine o 110. obljetnici rođenja profesora Stjepana Ivšića (1884. - 1994.)*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Orahovica – Matica hrvatska, Ogranak Orahovica. Zagreb.
- RONČEVIĆ, NIKOLA. 1937. „Što” i „šta” *Naš jezik*, god. V.
- SAMARDŽIJA, MARKO. 2012. *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918.-1941.)*. Školska knjiga. Zagreb.
- SAMARDŽIJA, MARKO. 1997. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- SAVIĆ, SVENKA. 1995. *Jezik i pol (II). Istraživanja kod nas*. http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/zenske_studije/zs_s2/svenka.html (pristupljeno 20. siječnja 2019.).
- STOJKOVIĆ, MARIJAN. 1938. Kamo ćemo danas? mjesto: Kuda ćemo danas?. *Hrvatski jezik*, god. I., br. 1.
- STOJKOVIĆ, MARIJAN. 1938. Što ili šta?. *Hrvatski jezik*, god. I., br. 1.
- Šestosiječanjska diktatura*. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=594820> (pristupljeno 21. veljače 2019.).

- ŠURMIN, ĐURO. 1936. Protiv kvarenja narodnog jezika. *Naš jezik*, god. IV.
- UJČIĆ, TUGOMIL. 1937. O nazivima za zanatlika i druga zanimanja. *Naš jezik*, god. V.
- ŽIVKOVIĆ, SREten. 1936. Borba oko novog i starog pravopisa. *Naš jezik*, god. IV.
- ŽIVKOVIĆ, SREten. 1936. O etimološkom (tradicionalnom) i fonetičkom pravopisu. *Naš jezik*, god. IV.
- ŽIVKOVIĆ, SREten. 1935. O pravopisu. *Naš jezik*, god. III.
- ŽIVKOVIĆ, SREten. 1936. O savremenom srpskohrvatskom pravopisu. *Naš jezik*, god. IV.

The Journal *Naš jezik* in the Context of Croatian Linguistics in the First Half of 20th Century

Abstract

The paper for the first time in linguistic context compares thematic and detailed frameworks of two of mainly opposite linguistic journals (*Naš jezik*, Belgrade, and *Hrvatski jezik*, Zagreb) at the end of the 30ies of the last century, mirroring the linguistic unitarism of the Belgrade journal on one side and linguistic resistance to such efforts from the Croatian side. The linguistic articles published in *Hrvatski jezik* (1938–1939) and those in *Naš jezik* show quite the opposite orientation of the two linguistic centers. The authors of *Hrvatski jezik* (1938–1939) tried to emphasize particularities of Croatian language in their works trying to preserve the natural development of the Croatian literary language (fighting with Serbian language unification at all levels), while the authors of *Naš jezik* in their topics mainly sought to achieve purity of *our language* (actually Serbian), and this purity implied the rejection of numerous Croatian language features in order to achieve unity.

Ključne riječi: *Hrvatski jezik* (1938. – 1939.), *Naš jezik*, hrvatski jezik u 20. stoljeću, Stjepan Ivšić, Aleksandar Belić

Keywords: *Hrvatski jezik* (1938–1939), *Naš jezik*, Croatian language in 20th century, Stjepan Ivšić, Aleksandar Belić